

В.С. БАКІРОВ,
член-кореспондент НАН України,
ректор Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Серед чинників успішного розвитку науки далеко не останнім є її постійне поповнення талановитими вченими. Існує всього два способи кадрового забезпечення наукової галузі: перший — це запрошення науковців з-за кордону, чим активно займаються зараз західні країни, а другий — це самостійна підготовка майбутніх учених. У розпорядженні України тільки другий спосіб, з яким у нас далеко не все гаразд.

Наважуся сказати, що навіть потужні вітчизняні університети сьогодні не можуть самотужки повноцінно готувати кадри для передових напрямів сучасної науки. Свого часу це проблемою не було, бо працював простий і надійний механізм. Випускники шкіл масово прагнули поступати на природничі факультети, на технічні спеціальності, найкращі з них витримували конкурс до десяти і більше абітурієнтів на одне місце. По закінченню навчання був ще один високий конкурс — до аспірантури або до академічного інституту. Такий відбір гарантував постійне і якісне кадрове поповнення.

Сьогодні, на жаль, картина дещо інша. На природничих напрямках найпрестижніших українських університетів конкурсу або немає зовсім, або він символічний, беруть усіх, хто принесе документи, мучаться з ними 5 років, потім пропонують місця, у тому числі і в академічних інститутах, на які випускники не дуже поспішають погоджуватися.

Крім того, є ще одна проблема, про яку варто говорити. Ученого можна підготувати лише в ситуаціях реального наукового пошуку, який у багатьох університетах відсутній або дуже обмежений, особливо у сфері високих технологій. Цьому заважає

застаріле науково-технічне обладнання, дефіцит коштів, брак кадрів, перевантаженість професорів — цей перелік можна продовжувати.

Але не можуть готувати самостійно науковців і академічні інститути, в яких бракує можливості забезпечити загальнонаукову та фундаментальну підготовку, а освітня діяльність не є для них профільною. Готувати фахівців на рівні магістратури запізно, це треба починати вже на першому курсі, якщо не на шкільній лаві.

Вихід очевидний — це об'єднання зусиль університетів і академічних установ. І прикладом такої співпраці може бути Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, який у рейтингу «Scopus» посідає друге місце в Україні. Свого часу тут відбувся якісний стрибок у вдосконаленні фізичної освіти завдяки створенню нових навчальних планів і програм академіком Л.Д. Ландау. Зараз в університеті зі студентами працюють понад 30 академіків і членів-кореспондентів НАН України та понад 120 докторів наук з академічних інститутів.

Життя підказало низку ефективних форм взаємодії університету й академічних установ. Так, Харківський університет має чотири навчально-наукових комплекси, у складі яких 14 філій університетських кафедр в академічних установах, де проводять спільні наукові дослідження, виконують міжнародні гранти, готують монографії, підручники, статті. Але, мабуть, найголовніше те, що студенти вже з молодших курсів залучаються до академічних наукових досліджень, беруть участь у наукових семінарах, занурюються в атмосферу реальної науки, у них формується і ментальність

науковця, і відповідна мотивація. Невипадково, що ці студенти постійно перемагають на олімпіадах, конкурсах наукових робіт, мають публікації у виданнях з високим імпаکت-фактором, а згодом поповнюють колективи академічних установ.

В останні роки з'явилася ще одна форма взаємодії нашого університету з Академією наук — навчально-наукові структури подвійного підпорядкування, які створені спільними рішеннями НАН України та Міністерства освіти і науки. Це, насамперед, фізико-енергетичний факультет, створений спільно з Інститутом проблем машинобудування ім. А.М. Підгорного (науковий керівник цього факультету — академік Ю.М. Мацевитий). У минулому році створено кафедру електрофізики і радіаційних технологій, яку очолює директор інституту член-кореспондент НАН України В.Ф. Клепиков.

Ми пересвідчилися, що це дуже перспективні форми інтеграції, яких могло б бути набагато більше, якби наше законодавство йшло назустріч, надаючи їм чіткий правовий статус. Бо зараз подібні структури дуже важко втиснути в чинні нормативи, наприклад, заважає те, що академічні інститути не можуть мати штатних викладацьких посад. У роботі над новою редакцією Закону про вищу освіту цей момент треба обов'язково врахувати.

На порядок денний виходить також створення і законодавче врегулювання більш широких форм інтеграції академічної науки й університетської освіти, а також виробничих структур. Фахівцями університету зараз обґрунтовується доцільність створення навчально-науково-виробничих міжвідомчих консорціумів, зокрема з ядерної енергетики, що дало б можливість об'єднати

відповідні наукові та проектні інститути, підприємства, а також вищі навчальні заклади, які готують кадри для ядерної галузі у Києві, Харкові, Одесі, Севастополі, Львові та інших містах. Це б створило можливість стабільної координації наукових розробок, впровадження їх у виробництво, створення й апробації навчальних планів і навчальних курсів, обміну інформаційними та людськими ресурсами. За аналогією до вільних економічних зон сферу діяльності таких консорціумів можна було б оголосити вільними науково-технологічними зонами з відповідним правовим режимом.

Необхідність взаємодії університетів і академічної науки гостро відчувається також у галузі соціальних і гуманітарних наук. Нещодавно на зборах Відділення історії, філософії та права академік П.П. Толочко звернув увагу на величезну розбіжність між результатами академічної історичної науки і змістом університетських підручників. Складається враження, нібито вчені й автори підручників існують у паралельних світах. Тому необхідні реальні об'єднувачі кроки. Наприклад, наш університет та Інститут економіки і прогнозування підписали угоду про створення Вищої школи економіки і соціогуманітарного розвитку. Є домовленість з Інститутом історії України про відкриття в університеті його філії.

Безумовно, існують й інші, не менш цікаві форми взаємодії університетів і НАН України, які необхідно вже сьогодні втілювати у життя, не чекаючи, коли держава повернеться обличчям до освіти і науки. Наш досвід переконує, що університетська професура й академічні установи охоче йдуть на співпрацю, яку лише треба всіляко підтримувати.